

Otočni turizam Cresa i Lošinja: neprijatelj prirode ili najkraći put prema ekoturizmu?

Nenad Karajić

Filozofski fakultet, Zagreb

Sažetak

U središte interesa ovoga rada postavljena je empirijska provjera problema odnosa gospodarskog razvoja otočja Cresa i Lošinja, posebice turističkog razvoja i zaštite otočnih resursa. Istraživanje je provedeno na uzorku otočne populacije tijekom lipnja 1992. godine.

Najveću razvojnu prednost otočani daju turizmu, ali se visoko vrednuju i tradicionalne otočne djelatnosti — ribarstvo, pomorstvo i poljodjelstvo. Stanovnici otočja Cres–Lošinj zauzimaju se za oblikovanje modela selektivnog i komplementarnog gospodarskog razvoja — kroz koji bi se, na temelju valorizacije lokalnih prirodnih, povijesnih i gospodarskih resursa, razvijale i unapređivale podjednako sve one djelatnosti na otočju koje ga ne ugrožavaju, već naprotiv, ističu njegove specifičnosti i tradicionalne komparativne posebnosti.

Ključne riječi: alternativni turizam, ekoturizam, koncepcije gospodarenja, masovni turizam, otočni turizam, tradicionalne otočne djelatnosti

UVOD

Zašto baš otoci, njihovi starosjedioci, došljaci i turisti kao interes ovoga rada?¹ Zašto baš otočna ekonomija, zaštita prirodnog okoliša i turistički razvitak? Iz niza mogućih razloga izdvojimo samo nekoliko poticajnih znanstvenih dvojbi. Nije li plastični otpad, odbačene automobilske gume, rabljene olupine automobila i ostala onečišćenja jednostavnije kontrolirati i spriječiti njihove štetne učinke na kopnu? Nisu li baš na ovim osobitim ostacima negdašnjega kopna sustavno zanemarivani gospodarski, politički ili pak socijalni resursi? Nisu li rafinerije manje privlačne kao dijelovi otočnih krajobraza i ne prijeti li njihovo ispuštanje nečistoća i korištenje obalnih potencijala otočnom životnom ciklusu? Ugrožava li »kultura« masovnog turizma povećanu osjetljivost otočnog ekološkog sustava te zajednička dobra, kakva su more i podmorje? No nije li baš konvencionalni turizam jedna od svjetski najvećih industrija te može li ga se odmah zaobići i zamijeniti alternativnim?² Očigledno, pitanja su mnoga, a cjeloviti odgovori izostaju — tek se na temelju čovjekove potrebe za razvojem trebaju

1 Rad se oslanja na analize koje je Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu proveo u okviru projekta »Socijalnoekološki aspekti razvoja«, tijekom lipnja 1992. godine, u sklopu šire znanstveno–istraživačke studije *Environment Management Plan for the Cres–Lošinj Archipelago*. Studiju su organizirali i financirali Svjetska banka (The World Bank) i Ministarstvo graditeljstva i zaštite okoliša Republike Hrvatske — Odjel za zaštitu Jadrana u Rijeci, pri kojima je autor radio u svojstvu koordinatora izrade sociologijsko–demografske dionice.

2 Problemi i nejasnoće u definiranju mnogih pojmova u znanosti nisu mimoišli ni pojmove ekoturizma i alternativnog turizma (Cater, E., Lowman G., 1994:3–6). Uzimajući u obzir posebnosti turističke ponude i potražnje, ekoturizam držimo jednim oblikom alternativnog turizma, a obje djelatnosti vidimo oprečnim masovnom turizmu.

utvrditi pravila ponašanja koja u mnogim područjima djelovanja uvažavaju razlike u osjetljivosti i ekološkoj sigurnosti. A otoci su se oduvijek razlikovali od kopna (Starc, 1989). To je lako uočljivo i najšire određenje otočnog ekološkog sustava bez obzira na njegovu prostornu blizinu ili udaljenost od obale. Otoci se razlikuju svojom prirodom, poviješću, kulturom, gospodarstvom, prometom, tehnologijom, trgovinom i drugim, uglavnom ograničenim, prilikama i sustavima (Socio-economic development of the Cres-Lošinj archipelago, 1989). Ograničenje³, međutim, ne znači uvijek nepogodu i nepriliku već osnovu, temeljne uvjete koje treba poznavati i s kojima treba otpočinjati uobličavanje otočnog razvoja. Prema jednom razmatranju otoci su, stoga, »osamljeni, tihi, žedni, goli, pusti, nepoznati, ukleti, ponekad sretni ili blaženi«, a otočani »su manje lakomisleni od ljudi s obale, možda upravo zato što su odijeljeni morem i upućeni na se: njima je pravo kopno tek s onu stranu kanala« (Matvejević, 1991). Rekli bismo da ta poetska pomaknutost otoka ostaje zanavijek namijenjena stvaranju dojma razlike i među nama samima: jedni ih slave kao nešto povrh običnog i svakodnevnog, drugi im okreću leđa.

Polazeći od spomenutih naznaka teme, čini se da bi empirijsku provjeru koncepcija gospodarenja i turističkog razvoja na primjeru dvaju hrvatskih otoka, koja čini središnji dio ovog rada, valjalo započeti kratkom zbirnom ocjenom njihova razvojna trenutka. U tom kontekstu oslonimo se na analize koje uspoređuju i razlikuju otočnu ekonomiju od kopnene i analize dosadašnjeg razvitka turističkog sektora na otocima u nas.

Otočna gospodarska posebnost uvjetovana je sljedećim razlikama spram kopnene. Hrvatski otoci se ponajviše razlikuju svojim prirodnim obilježjima (ograničene biljne i životinjske vrste) i oskudnosti tradicionalnih gospodarskih resursa te značajno osjetljivijom vezom gospodarske i prirodne osnove (Kunst, 1996; Starc, 1989). Otočno gospodarstvo u pravilu je jednostavnije (izostaju cjelokupne gospodarske djelatnosti), ograničene sposobnosti bržeg mijenjanja specijalizirane proizvodnje nekom drugom te nekomplementarno (gospodarske razlike obale i unutrašnjosti otoka). Nadalje, gospodarski vitalitet većine hrvatskih otoka ugrožen je velikim dijelom negativnim demografskim kretanjima. S gospodarskog stajališta, stoga, hrvatski su otoci do pojave turizma obilježeni skromnim razvojnim mogućnostima (Kunst, 1996). Uočene osnovne tendencije također su problem otočnih zajednica Cresa i Lošinja (Studija društvenih procesa, 1988).

Obilježja otočnog turizma vidljiva su u kvantitativnim i kvalitativnim aspektima. Podaci o kretanju turističkog prometa (mjereno brojem dolazaka i ostvarenih noćenja) prije ratnih događanja u Hrvatskoj pokazuju dinamičniji rast turističkog prometa na otocima nego na obali, veći broj ostvarenih stranih noćenja na otocima nego na obali te, promatrano regionalno, veći turistički promet na kvarnerskim otocima spram srednjo i južnodalmatinskih otoka (Kunst, 1996). Turizam je na otocima nedvojbeno najjači sektor privređivanja. U kvalitativnom smislu otočni turizam karakteriziraju sljedeći procesi: dominantni udio masovnog turizma, neosmišljen i stihijski razvojni

3 S ekonomskog stajališta određeno je nekoliko vrsta općih ograničenja, kao što su ograničenje raspoloživog lokalnog radno sposobnog stanovništva, ograničenje samog raspoloživog prirodnog resursa, ograničenje hrvatske prometne otočne politike te opće ograničenje koje proizlazi iz ukupne strategije gospodarskog razvoja Hrvatske (Vukonić, 1988).

koncept, neprilagođenost izmjenjenoj svjetskoj turističkoj potražnji, neplanska upotreba otočne resursne osnove (Kunst, 1996).

Polazeći, dakle, od kratko ocrtanog recentnog stanja otočnog turističkog života u nas i budućih razvojnih trendova, u ovome nas je radu zanimalo mišljenje samih otočana sučeljenih sa sljedećim pitanjima: kakvim gospodarenjem do ekološke sigurnosti, a po mogućnosti i do stvaranja uvjeta za povrat stanovništva te kakvim turizmom poticati razvijenost otočnih skupina u tržišnom gospodarskom okruženju?

METODOLOGIJA

Problem istraživanja

Osnovni istraživački problem ovog rada predstavljala je analiza stavova stanovnika otočja Cres-Lošinj o odnosu zaštite okoliša i gospodarskog razvoja. Analizom se nastojalo utvrditi postojanje (ili nepostojanje) specifičnih obrazaca u reakcijama ispitanika u odnosu na različite aspekte⁴ ispitivane problematike te razmotriti latentne dimenzije povezanosti varijabli koje su mjerile odnos ispitanika prema pojedinim istraživačkim pitanjima.

Na temelju tako postavljenog problema istraživanja u tekstu se razmatraju dvije glavne teme:

- (1) Poželjnost utjecaja različitih gospodarskih djelatnosti na budućí razvoj otočja;
- (2) Potreba poduzimanja pojedinih gospodarskih aktivnosti radi budućeg razvoja otočja Cres-Lošinj.

Metoda

U terenskom dijelu istraživanja korištena je tehnika individualnog usmenog anketiranja. Upitnik se sastojao od 20 pitanja (ukupno 58 varijabli) s pretežito zatvorenim modalitetima odgovora (osim pitanja koja su se odnosila na identificiranje područja pojačane zaštite na otočju, ulaganje vlastitog kapitala, zanimanja ispitanika i naziva naselja).

Upitnik je sadržavao dvije veće cjeline: skupinu pitanja (instrumenata) koja se odnose na mišljenja ispitanika o problemima zaštite okoliša otočja i njegova daljnjeg gospodarskog razvoja i skupinu pitanja (instrumenata) kojima se utvrđuju osnovna socijalna, ekonomska i demografska obilježja ispitanika.

Anketiranje je obavljeno u razdoblju od 26. do 30. lipnja 1992. godine.

Uzorak

Uzorak ispitanika na kojem je provedeno istraživanje **obuhvatio je 350 stanovnika** arhipelaga Cres-Lošinj. Konstrukcija mješovitog uzorka (kombinacija zonskog i kvotnog slučajnog uzorka) za potrebe ovog istraživanja obavljena je uz pomoć kriterija specifičnih za problematiku kojom se istraživanje bavilo.

Prvi od kriterija predstavljala je **veličina naselja**. Na temelju postojećih demografskih pokazatelja o sustavu naselja otočja Cresa i Lošinja u uzorak ovog istraživanja uključen je razmjerno jednak broj ispitanika iz općinskog centra (Mali Lošinj),

4 Opseg rada ne dozvoljava širu deskripciju ispitanih problema od ovdje uključenih.

općinskog podcentra (Cres), lokalnih središta (Veli Lošinj, Nerezine, Čunski, Jakov, Martinšćica, Osor, Orlec, Belej, Punta Križa, Valun, Loznati) te manjih naselja i otoka (Lubenice, Pernat, Mali Podol, Stivan, Ustrine, Vodice, Zbičina, Lužani, Unije).

Drugi kriterij predstavljao je **tip naselja**. Uzorkom su tako obuhvaćeni stanovnici naselja različitih kategorija (gradsko, jače urbanizirano, slabije urbanizirano i ruralno) unutar prethodno određenih proporcionalnih odnosa između naselja po veličini.

Obrada podataka

Osnovna obrada podataka⁵ obavljena je univarijantnim statističkim tehnikama kojima su izračunane frekvencije i postoci svih promatranih varijabli za sve ispitanike.

U nastojanju da se utvrdi postojanje latentnih dimenzija (tj. relativno strukturiranih koncepata) u odgovorima ispitanika na pitanja koja su tematizirala dvije navedene problemske cjeline provedena je faktorska analiza pod komponentnim modelom. Bazične solucije ekstrahirane su na temelju GK-kriterija zaustavljanja ekstrakcije značajnih dimenzija te su transformirane u kose latentne pozicije oblimin transformacijom. Interpretirane su matrice faktorske strukture kosih latentnih solucija.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Poželjnost utjecaja različitih gospodarskih djelatnosti na budući razvoj otočja

Od ispitanika je zatraženo da procijene, sukladno osobnom mišljenju, u kojoj bi mjeri različite gospodarske djelatnosti trebale imati utjecaja na budući razvoj otočja. Za analizu mišljenja ispitivane populacije o ovom utjecaju korištene su numeričke skale u okviru intervala od 1 do 3 (1 = ne bi trebala imati utjecaja, 2 = ne znam, nisam siguran, 3 = trebala bi imati utjecaja).

Tablica 1 — Poželjnost utjecaja pojedinih gospodarskih djelatnosti na budući razvoj otočja (%)

	1	2	3
Ratarstvo	23.6	10.7	65.7
Stočarstvo	13.8	8.0	78.2
Turizam	1.1	0.6	98.3
Ribarstvo	10.0	8.9	81.1
Brodogradnja	35.6	13.2	51.1
Pomorstvo	19.4	12.6	68.0
Industrija	76.1	12.9	10.9
Obrt	19.7	12.0	68.3

Na temelju dobivenih odgovora na ovo pitanje moguće je razlikovati pojedine gospodarske djelatnosti i očekivanja koja se uz njih vežu. Vidljivo je da se, mjereno poželjnošću, pri procjeni budućih utjecaja na gospodarski razvoj otočja Cresa i Lošinja

5 Autor se zahvaljuje kolegi mr. Krešimiru Kufrinu na obradi podataka.

najveća prednost daje **turizmu i ribarstvu** kao dominantnim djelatnostima u sklopu daljnjeg razvoja otočja. Nadalje, veliki utjecaj u daljnjem gospodarskom razvoju vezuje se za stočarstvo, obrt, pomorstvo i ratarstvo. Najmanje poželjan utjecaj na daljnji razvoj otočja ispitanici vide u **industriji**.

Na osnovi istaknutih indicija može se, uz potreban oprez, uopćiti kako se pri procjeni poželjnosti budućih gospodarskih utjecaja stanovništvo otočja Cresa i Lošinja zauzima za oblikovanje modela selektivnog gospodarskog razvoja kroz koji bi se, na temelju valorizacije lokalnih resursa, razvijale i unapređivale podjednako sve one djelatnosti na otočju koje ga ne ugrožavaju, već naprotiv, ističu otočne specifičnosti i tradicionalne posebnosti.

Latentna struktura procjene budućih utjecaja gospodarskih djelatnosti na razvoj otočja

Na opisanom su instrumentu faktorskom analizom pod komponentnim modelom, uz primjenu GK kriterija, ekstrahirana tri faktora koji zajedno tumače 59.3 % varijance. Karakteristike latentnih dimenzija u bazičnoj soluciji su sljedeće:

Tablica 2 – Karakteristike bazične solucije

	F1	F2	F3
VOJVSTVENE VRIJEDNOSTI	2.52	1.16	1.05
% UKUPNE VARIJANCE	31.6	14.5	13.1
% FAKTORSKE VARIJANCE	53.3	24.5	22.1

Interpretirana je matrica faktorske strukture kose latentne solucije dobivene oblimin transformacijom, pri čemu su u sklopu svakog od faktora uzete u obzir samo one varijable saturacija kojih je na faktoru .40 ili veća.

Tablica 3 – Matrica faktorske strukture (oblimin transformacija)

Molimo Vas da procijenite u kojoj bi mjeri svaka od niže navedenih gospodarskih djelatnosti trebala imati utjecaja na budući razvitak otočja.	OBL 1	OBL 2	OBL 3
Ratarstvo	.30	.80	.04
Stočarstvo	.13	.80	.00
Turizam	.10	-.02	.87
Ribarstvo	.45	.42	.15
Brodogradnja	.78	.08	.00
Pomorstvo	.77	.26	.04
Industrija	.50	-.06	-.49
Obrt i zanatstvo	.69	.40	.10

Prvi faktor okuplja sljedeće varijable: brodogradnja, pomorstvo, obrt i zanatstvo, industrija te ribarstvo. Navedeno grupiranje djelatnosti oblikuje koncept u kojem se odlučujući utjecaj na budući razvoj otočja očekuje od **djelatnosti vezanih uz more**, no uz veći stupanj **industrijalizacije (modernizacije)** no što je to bio slučaj u dosadašnjem razvoju.

Drugi faktor čine sljedeće djelatnosti: ratarstvo, stočarstvo, ribarstvo te obrt i zanatstvo. Ova latentna dimenzija predstavlja očekivanje glavnog utjecaja na budući razvoj od **poljoprivrednih djelatnosti** kojima je pridružen i poželjan utjecaj obrta i zanatstva.

S obzirom na opažaj udjela pojedinih djelatnosti u gospodarskom prostoru otočja **treći je faktor** po svojoj strukturi blizak viđenju **turizma kao gospodarske djelatnosti** odsudne za budući razvoj otočja, dok se u kontekstu ove latentne dimenzije budući utjecaj industrije vrednuje negativno.

Tablica 4 – Matrica korelacija oblimin faktora

	OBL 1	OBL 2	OBL 3
OBL 1	1.00		
OBL 2	.24	1.00	
OBL 3	-.00	.10	1.00

Matrica korelacija ekstrahiranih dimenzija upućuje na pretpostavku da se budući razvojni utjecaj poljoprivrednih djelatnosti u većoj mjeri doživljava kompatibilnim utjecaju industrijaliziranih djelatnosti vezanih uz more no što je to slučaj s očekivanim utjecajem turističke djelatnosti (ovaj se nalaz ne podudara s proklamiranim nastojanjima oko poticanja poljoprivredne proizvodnje u funkciji razvoja turizma). S druge strane, dobiveni rezultati pokazuju da različita očekivanja budućeg utjecaja na razvoj otočja, koja odlučujuću ulogu pripisuju djelatnostima vezanim uz more odnosno turizmu, oblikuju dva nezavisna koncepta.

Procjena potrebe poduzimanja pojedinih gospodarskih aktivnosti radi budućeg razvoja otočja Cres-Lošinj

Od ispitanika je zatraženo da procijene potrebu poduzimanja pojedinih gospodarskih aktivnosti radi budućeg razvoja otočja Cres-Lošinj. Za analizu mišljenja otočana o pojedinim aktivnostima korištene su numeričke skale na kojima su ispitanici trebali procijeniti potrebu njihova poduzimanja u okviru intervala od 1 do 4 (1 = uopće ne bi trebalo poduzeti, 2 = djelomično bi trebalo poduzeti, 3 = ne znam, ne mogu procijeniti, 4 = svakako bi trebalo poduzeti).

Prikupljeni odgovori pokazuju da se pri procjeni potrebe poduzimanja pojedinih gospodarskih aktivnosti na otočju najpoželjnijim aktivnostima smatraju sljedeće: proizvodnja tradicionalnih otočnih poljoprivrednih kultura (maslinarstvo, vinogradarstvo i sl.), proizvodnja tzv. »zdrave« hrane, razvoj ekološkog turizma te razvoj seoskog i zdravstvenog turizma. Visoko se vrednuje i potreba broskog povezivanja otočja Cres-Lošinj s kopnom. Među najmanje poželjne oblike gospodarskih aktivnosti

spadaju, prema mišljenjima ispitanika, otvaranje novih industrijskih postrojenja, razvoj veće ribarske flote i razvoj odmarališnog oblika turizma.

Na osnovi ovako dobivenih podataka moglo bi se općenito zaključiti da se otočani Cresa i Lošinja, pri procjeni potrebe poduzimanja pojedinih gospodarskih aktivnosti, u velikoj mjeri opredjeljuju za one aktivnosti i procese koji djeluju u pravcu strategijskog razvijanja tržišta tradicionalnih djelatnosti i turizma uz uvažavanje ekoloških kriterija te otvaranja prema kontinentu, dok se strategiju koncentriranu na tešku industriju, veći izlov ribe radi industrijske prerade te na turizam odmarališnog tipa nastoji izostaviti, ili barem marginalizirati, pri daljnjem gospodarskom razvoju arhipelaga.

Tablica 5 – Poduzimanje pojedinih gospodarskih aktivnosti radi budućeg razvoja otočja Cres-Lošinj (%)

Niže je navedeno nekoliko tvrdnji o aktivnostima koje mogu biti poduzete radi budućeg razvoja otočja Cres-Lošinj. Molimo Vas da ocijenite koje od njih bi trebalo poduzeti	1	2	3	4
1. Poticati razvoj ekološkog turizma (npr. promatranje ptica, delfina, posjeta zaštićenim područjima otočja i sl.)	2.6	16.4	5.2	75.9
2. Poticati proizvodnju zdrave hrane (uzgoj kultura bez primjene herbicida, pesticida, sakupljanje ljekovitog bilja i sl.)	1.1	9.7	1.7	87.4
3. Poticati obnovu starih otočnih obrta i zanata	3.2	19.2	8.0	69.6
4. Poticati razvoj seoskog turizma u naseljima u unutrašnjosti otočja	1.7	19.0	4.0	75.2
5. Poticati razvoj zrakoplovne povezanosti otočja s kopnom	14.7	25.6	7.5	52.2
6. Poticati razvoj otočne ribarske flote radi većeg morskog ulova i njegove industrijske prerade	43.7	23.1	12.4	29.8
7. Poticati razvoj odmarališnog turizma	40.9	21.0	6.3	31.7
8. Poticati razvoj marikultura (školjkarstvo, uzgoj algi, puževa, riba i sl.)	5.2	19.0	8.4	67.4
9. Poticati razvoj nautičkog turizma	9.9	17.7	6.7	65.8
10. Poticati izgradnju novih turističkih kapaciteta (hotela) za smještaj većeg broja gostiju u priobalnom pojasu	38.9	22.5	4.9	33.7
11. Poticati otvaranje novih industrijskih postrojenja	75.4	9.0	6.9	8.7
12. Poticati razvoj zdravstvenog turizma	4.0	19.3	2.6	74.1
13. Poticati razvoj brodske povezanosti otočja s kopnom	5.5	20.2	3.2	71.2
14. Poticati proizvodnju tradicionalnih otočnih poljoprivrednih kultura (maslinarstvo, vinogradarstvo i sl.)	1.7	8.3	1.7	88.3
15. Poticati osnivanje većih stočarskih i ratarskih farmi	19.3	25.9	10.1	44.8

Latentna struktura procjene razvojnih aktivnosti

Na opisanom su instrumentu faktorskom analizom pod komponentnim modelom, uz primjenu GK kriterija, ekstrahirana četiri faktora koji zajedno tumače 54.2% varijance. Karakteristike latentnih dimenzija u bazičnoj soluciji su sljedeće:

Tablica 6 – Karakteristike bazične solucije

	F1	F2	F3	F4
SVOJSTVENE VRIJEDNOSTI	3.59	2.07	1.32	1.12
% UKUPNE VARIJANCE	24.0	13.8	8.9	7.5
% FAKTORSKE VARIJANCE	44.3	25.5	16.4	13.8

Interpretirana je matrica faktorske strukture kose latentne solucije dobivene oblimin transformacijom, pri čemu su u sklopu svakog od faktora uzete u obzir samo one varijable saturacija kojih je .40 ili veća.

Tablica 7 – Matrica faktorske strukture (oblimin transformacija)

	OBL 1	OBL 2	OBL 3	OBL 4
1. Poticati razvoj ekološkog turizma (npr. promatranje ptica, delfina, posjeta zaštićenim područjima otočja i sl.)	.08	.72	.11	.02
2. Poticati proizvodnju zdrave hrane (uzgoj kultura bez primjene herbicida, pesticida, sakupljanje ljekovitog bilja i sl.)	.07	.69	-.02	.02
3. Poticati obnovu starih otočnih obrta i zanata	-.03	.63	-.02	.36
4. Poticati razvoj seoskog turizma u naseljima u unutrašnjosti otočja	.18	.63	.40	.20
5. Poticati razvoj zrakoplovne povezanosti otočja s kopnom	.22	.14	.77	.08
6. Poticati razvoj otočne ribarske flote radi većeg morskog ulova i njegove industrijske prerade	.70	-.02	.19	.01
7. Poticati razvoj odmarališnog turizma	.78	.23	.28	-.13
8. Poticati razvoj marikultura (školjarstvo, uzgoj algi, puževe, riba i sl.)	.01	.06	.20	.62
9. Poticati razvoj nautičkog turizma	.44	.22	.61	.10
10. Poticati izgradnju novih turističkih kapaciteta (hotela) za smještaj većeg broja gostiju u priobalnom pojasu	.82	.04	.29	-.10
11. Poticati otvaranje novih industrijskih postrojenja	.62	.06	.14	.11
12. Poticati razvoj zdravstvenog turizma	.30	.19	.56	-.19
13. Poticati razvoj brodske povezanosti otočja s kopnom	.06	-.06	.68	.29
14. Poticati proizvodnju tradicionalnih otočnih poljoprivrednih kultura (maslinarstvo, vinogradarstvo i sl.)	.05	.24	.09	.70
15. Poticati osnivanje većih stočarskih i ratarskih farmi	.49	.16	-.08	.47

Prvi faktor okuplja varijable koje reprezentiraju sljedeće razvojne aktivnosti koje treba poduzeti: poticanje izgradnje novih turističkih kapaciteta (hotela), odmarališnog

inautičkog tipa turizma te poticanje razvoja otočne ribarske flote, izgradnje i osnivanja industrijskih postrojenja i većih stočarskih i ratarskih farmi. Riječ je o aktivnostima koje kao poželjno određuju daljnje **poticanje razvoja masovnog turizma i industrijalizacije »tradicionalnih« djelatnosti** (ribarstvo, poljoprivreda).

Drugi faktor konstituiraju sljedeće varijable: poticanje razvoja ekološkog turizma, proizvodnje zdrave hrane, oživljavanja starih otočnih obrta i zanata te seoskog turizma u naseljima u unutrašnjosti otočja. Latentna dimenzija o kojoj je riječ predstavlja poimanje razvoja koji preferira **poticanje ekoturizma baziranog na revitalizaciji tradicionalnih resursa** (poljoprivredni i obrtnički proizvodi, obnova seoskih naselja).

Treći faktor čine varijable koje kao aktivnosti koje treba poduzeti određuju poticanje zrakoplovne i brodske povezanosti otočja s kopnom te poticanje razvoja nautičkog, zdravstvenog i seoskog turizma. Ovakvo poimanje potrebnih razvojnih aktivnosti upućuje na činjenicu da se želja za poboljšanjem prometne povezanosti otočja s kopnom kao pretpostavke poboljšanja kvalitete svakodnevnog života otočana prepoznaje i kao preduvjet razvoja nekih specifičnih oblika turizma koje je, zbog njihove specijaliziranosti, moguće označiti i elitnim. Stoga će ovaj koncept razvojnih aktivnosti biti nazvan **poticanjem prometne povezanosti s kopnom kao pretpostavke razvoja elitnog turizma**.

Četvrti faktor predstavlja latentnu dimenziju koja okuplja sljedeće razvojne aktivnosti: poticanje proizvodnje tradicionalnih otočnih poljoprivrednih kultura, poticanje razvoja marikultura te osnivanja većih poljoprivrednih farmi. Poželjnim za budući razvoj ovaj koncept prepoznaje primarno **poticanje različitih poljoprivrednih djelatnosti** (kako tradicionalnih tako i novih).

Primjetno je da se navedeni koncepti razvojnih aktivnosti oslanjaju na različite definicije atraktivnosti pojedinih prostornih zona čije bi korištenje pridonijelo budućem razvoju. Tako se koncept poticanja razvoja masovnog turizma i industrijalizacije teritorijalizira u razmjerno uskom priobalnom dijelu otočja, a koncept poticanja razvoja ekološkog turizma na temelju revitalizacije tradicionalnih resursa orijentiran je primarno prema njegovoj unutrašnjosti. Koncept bolje prometne povezanosti kao pretpostavke razvoja elitnog turizma definira kopno relevantnom okolinom za budući razvitak, dok poticanje razvoja poljoprivrednih djelatnosti smjera korištenju kako zone mora i podmorja tako i unutrašnjosti otočja.

Tablica 8 – Matrica korelacija oblmin faktora

	OBL 1	OBL 2	OBL 3	OBL 4
OBL 1	1.00			
OBL 2	.12	1.00		
OBL 3	.23	.12	1.00	
OBL 4	.03	.12	.06	1.00

Razmatranje stupnja međusobne veze ekstrahiranih faktora ukazuje na nešto veću povezanost jedino između koncepata poticanja razvoja masovnog turizma i industrijalizacije te razvoja prometne povezanosti s kopnom kao pretpostavke razvitka elitnog turizma.

ZAKLJUČNE NAPOMENE: TRAŽENJE PROSTORA ZA KOMPROMISNE VEZE IZMEĐU GOSPODARSKOG RAZVOJA I ZAŠTITE OTOČNOG RESURSA

Zaključne napomene o odnosu zaštite okoliša i gospodarskog razvoja otočja Cres-Lošinj oslanjaju se na rezultate do kojih se došlo sociologijskim anketnim ispitivanjem stanovnika otočja Cres-Lošinj. Na temelju ovako prikupljenog i obrađenog znanstvenog materijala mogu se izdvojiti sljedeće zaključne tvrdnje o pojedinim ispitivanim problemima.

Nije teško zaključiti da među stanovnicima otočja prevladava uvjerenje da su prirodni resursi ovog prostora jedna od glavnih atrakcijskih osnova i podloga daljnjega razvoja arhipelaga Cresa i Lošinja te da investicije u idućim razvojnim razdobljima treba usmjeravati u ovo područje kako bi se otočje učinilo razvojno djelotvornijim.

Valorizacija budućih utjecaja različitih gospodarskih djelatnosti na razvoj otočja Cres-Lošinj pokazuje da, prema mišljenjima stanovnika, u razvojnim procesima otočja dominiraju djelatnosti povezane s morem i usmjerene na njega. Najveća razvojna prednost daje se turizmu, ali se visoko vrednuju i tradicionalne otočne djelatnosti – ribarstvo, pomorstvo i poljodjelstvo, što znači da vrijedi, svugdje gdje je to moguće, razvijati i ove komplementarne gospodarske aktivnosti.

Stoga se može zaključiti da se stanovnici otočja Cres-Lošinj zauzimaju za oblikovanje modela selektivnog i komplementarnog gospodarskog razvoja – kroz koji bi se, na temelju valorizacije lokalnih prirodnih, povijesnih i gospodarskih resursa, razvijale i unapređivale podjednako sve one djelatnosti na otočju koje ga ne ugrožavaju, već naprotiv, ističu njegove specifičnosti i tradicionalne komparativne posebnosti. Riječ je o traženju prostora za suglasje između suvremenih ideja i mjera zaštite prirode i daljnjih mogućnosti gospodarskog razvitka, posebice turističke »potrošnje« prirodnog okoliša.

Aspiracije stanovnika otočja, pri procjeni potrebe poduzimanja pojedinih gospodarskih aktivnosti, u velikoj su mjeri usmjerene na one aktivnosti i procese koji djeluju u pravcu **strategijskog razvijanja tržišta tradicionalnih djelatnosti i turizma uz uvažavanje ekoloških kriterija** te otvaranja prema kontinentu, dok se strategiju koncentriranu na tešku industriju, veći izlov ribe radi industrijske prerade te na turizam odmarališnog tipa nastoji izostaviti, ili barem marginalizirati, pri daljnjem gospodarskom razvoju arhipelaga.

Kao što se moglo vidjeti iz ovdje predočenih nalaza istraživanja na lokalitetima Cresa i Lošinja, moguće je osigurati određenu podršku proizvodu koji se danas na tržištu pojavljuje u obliku ekoturizma, a koji mijenja navike posjetitelja i potiče sudionike ovog tržišnog segmenta na povećanu brigu za okoliš. Međutim, hoće li se on i stvarno »dogoditi«, posjetitelj će se uvjeriti tek na određenoj destinaciji na kojoj se pojavljuju spomenuta nastojanja⁶. Samo lokalnom ekonomijom može se odvagnuti želi li se ohrabriti usmjeravanje turista prema novim, ekološki osjetljivijim, iskustvima ili se želi živjeti »poslije turizma« i »bez turista«.

6 Ponekad odluke lokalnih vlasti i lokalne mjere koje se poduzimaju iz nekog manje ili više opravdanog razloga dovode do zabrinjavajućih posljedica ili čak do izravnog sukobljavanja s idejom kontroliranog (zaštitarskog) turizma. Primjerice, akcija deratizacije provedena u lipnju 1996. god. na Cresu izazvala je burne polemike i brojne reakcije javnosti (Novi list, Lanterna, 1996), čime je načeta slika o razvoju Cresa kao ekološkog otoka.

LITERATURA:

- Cater, E. i Lowman, G. /ed./ (1994). **Ecotourism. A Sustainable Option?**. Chichester: John Wiley & Sons.
- Kunst, I. (1996). Konceptija razvitka turizma na hrvatskim otocima. **Turizam**, 44(9-10):207-227.
- Lanterna**. Glasilo kluba mladih »Susajda« – Cres. (6/96).
- Matvejević, P. (1991). **Mediterranski brevijar**. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- *** **Plan gospodarenja okolišem Cresko-Lošinjskog otočja**. (1996) Rijeka-Zagreb: Državna uprava za zaštitu okoliša – Odjel za Jadran – Rijeka, METAP, EC, EIB, WB, UNDP.
- *** **Socio-economic development of the Cres-Lošinj archipelago. General Study**. (1989) UNESCO – MAB Programme, INSULA, ISLAND DEVELOPMENT CENTER – Mali Lošinj.
- Starc, N. (1989). Pristup planiranju razvoja jadranskih otoka. **Pogledi**, 19(1):211-217.
- Starc, N. (1992). Otoci, regije i razvojna politika. **Društvena istraživanja**, 1(1):115-126.
- *** Urbanistički institut SR Hrvatske/Zavod za prostorno planiranje (1988) **Projekt Cres-Lošinj. Studija društvenih procesa**. Zagreb.
- Vukonić, B. (1988). **Turizam i razvoj**. Zagreb: Školska knjiga.

TOURISM ON THE ISLANDS OF CRES AND LOŠINJ: A NATURE'S ENEMY OR THE SHORTEST WAY TOWARDS ENVIRONMENTAL TOURISM?

Nenad Karajić

Faculty of Philosophy, Zagreb

Summary

This paper focuses upon the empirical investigation of the relation between the economic development of the islands of Cres and Lošinj, primarily between tourism, and the protection of the islands' natural resources. The study was carried out on a sample of the islands' population in the course of June 1992.

The islands' population see tourism as most promising branch of economic development. However, the traditional branches of economy — fishing, seafaring and agriculture — are also high-ranked. The inhabitants of the islands of Cres and Lošinj plead for a model of selective and complementary economic development. Within the framework of such a model, the local natural, historical and economic resources should be evaluated appropriately. At the same time, all activities, that do not endanger the islands, but — to the contrary — highlight their specific features and traditional comparative advantages, should be promoted.

Keywords: *alternative tourism, environmental tourism, island tourism, management strategies, mass tourism, traditional island economy*

TOURISMUS AUF DEN INSELN CRES AND LOŠINJ: EIN NATURFEIND ODER DER KÜRZESTE WEG ZUM UMWELTFREUNDLICHEN TOURISMUS

Nenad Karajić

Philosophische Fakultät, Zagreb

Zusammenfassung

Der Mittelpunkt dieser Arbeit bildet eine empirische Untersuchung des Verhältnisses zwischen der wirtschaftlichen Entwicklung der Inseln Cres und Lošinj, im besonderen des Fremdenverkehrs auf diesen Inseln, und des Schutzes von Inselressourcen. Die Untersuchung wurde an einem Muster der Inselbevölkerung im Laufe des Monats Juni 1992. durchgeführt.

Als größte Entwicklungschance der Inseln wird von den Befragten der Fremdenverkehr hingestellt. Ein hoher Stellenwert kommt jedoch auch den traditionsträchtigen Wirtschaftszweigen zu: dem Fischfang, der Seefahrt und der Landwirtschaft. Die Bewohner der Inseln Cres und Lošinj setzen sich für eine selektive und komplementäre Entwicklung der Wirtschaft ein. Im Rahmen eines solchen Modells würden — auf Grund einer Bewertung von Natur-, geschichtlichen und wirtschaftlichen Ressourcen — gleichmäßig alle Wirtschaftszweige entwickelt, die der Inseln nicht bedrohen, sondern — ganz im Gegenteil — ihre Eigenständigkeit und ihre tradierten komparativen Besonderheiten berücksichtigen.

Grundbegriffe: *alternativer Tourismus, Inseltourismus, Massentourismus, tradierte Inselwirtschaft, umweltfreundlicher Tourismus, Wirtschaftskonzepte*